

ENTUZIASMUL PROFESORULUI I PUTEREA CUVINTELOR ÎN EDUCA IE – ASPECTE ANALIZATE ÎN CADRUL MASTERULUI INTERDISCIPLINAR: PEDAGOGII ALTERNATIVE I ARTA TEATRAL ÎN EDUCA IE (PED-ARTE)

Prof. univ. dr. **Crengu a L cr mioara Oprea***

Rezumat

Pentru a fi un profesor bun este necesar s fii un actor bun în sala de clas , pentru a putea transmite elevilor emo ia i dorin a de a afla mai multe despre un anumit con inut. Este important modul în care profesorul reu e te s stimuleze curiozitatea i s men in interesul elevilor în a tr i bucuria descoperirilor personale. Prin modul în care comunic , folosind metode i tehnici adecvate pentru a stimula creativitatea, profesorul poate atrage interesul, curiozitatea i dorin a de cunoa tere. Entuziasmul profesorului este cheia pentru o înv are autentic în coal . Acest lucru încurajeaz interesul, men ine aten ia i atitudinea pozitiv . O motiva ie crescut a elevului în înv are influen eaz în mod direct rezultatele educa ionale, performan a sa.

Cuvinte-cheie: educa ie, entuziasm, s n tate fizic i mental , puterea cuvintelor, strategii interactive de predare-în v are-evaluare.

Abstract

To be a good teacher requires being a good actor in the classroom, to be able to convey to the students emotion and desire to learn more about certain contents. It is important the way in which the teacher manages to stimulate the curiosity and maintain the students' interest in living the joy of personal discoveries. Through the way he communicates with the student and using appropriate methods and techniques to stimulate creativity, the teacher may attract his interest, his curiosity and his desire for knowledge. The enthusiasm of the teacher is the key for a good learning in school. This encourages the student's interest, maintains his attention and a positive attitude. In this way, there is an increase in the student's motivation which directly influences his educational results and his performance.

Keywords: education, enthusiasm, physical and mental health, power of words, interactive teaching and learning.

* Facultatea de Psihologie i tiin ele Educa iei, Universitatea din Bucure ti, România
crenguta.oprea@fpse.unibuc.ro

„Nu este niciodată prea târziu să devii ceea ce poți fi” (*George Eliot*)

1. Schimbarea pe care o căutăm începe cu noi

Sănătatea întregii vieți depinde de felul cum reacționăm, vorbim și ne purtăm în jurul celui care se pregătește să devină adult. Respectarea, încrederea, iubirea sunt elemente care aduc lumină în sufletele copiilor, iar copiii își vor aminti întreaga viață de cei care au contribuit la dezvoltarea lor personală. Profesorul bun cunoaște și apreciază / valorifică punctele de vedere ale elevilor. Opiniile acestora reprezintă „ferestre” deschise spre propriile lor raționamente, ilustrative pentru felul cum gândesc și în eleg lumea. Acordându-le șansa de a-și exprima părerile, profesorul stimulează încrederea în propriile lor forțe.

Educatorul, ca doctor de suflăte, este acea persoană care *drăguț* cu iubire din *cunoașterea* sa, cântă și *când, ce și cum* trebuie porționat aceasta, astfel încât sufletul celui aflat în formare să-o primească ca pe ceva *firesc*, de care are *nevoie* pentru propria-i dezvoltare. Într-o coală dezirabilă, atât elevii, cât și profesorii își doresc ca activitățile să fie plăcute, învățarea să fie utilă, cunoștințele interesante, iar lecțiile să fie organizate folosind un avantaj metodologic bogat și distractiv. Gaston Berger afirmă „cei mai buni discipoli ai unui profesor nu sunt cei care repetă lecțiile după el, ci cei cărora le-a trezit entuziasmul, le-a fertilizat neliniștea, le-a dezvoltat forțele pentru a-și face să meargă singuri pe drumurile lor”. (Gaston, 1973, p. 65)

Școala actuală pregătește viitorii adulți, iar așa cum timpurile se schimbă, așa și învățământul (cu tot ce implică: curriculum, deziderate, cadre didactice, dotări etc.) trebuie să însoțească evoluția, anticipând vremurile ce vor veni. De felul în care educatia și instruirea desfășurate în școală și în familie ajută dezvoltarea forțelor latente ale oamenilor în devenire, depinde viitorul omenirii. Educatorul de azi al generațiilor de mâine trebuie să fie înainte de toate un doctor de suflăte, în condițiile în care conștientizăm tot mai mult că ceea ce facem în apropierea unui copil are influență asupra spiritului, sufletului și trupului său. Educația colară, ca terapie, devine astfel un deziderat tot mai căutat de părinți pentru copiii lor și reflectă concepția conform căreia educatorii își ajută elevii să-și construiască identitățile, să fie încrezători și să-și preia răspunderea pentru propria lor dezvoltare.

Rolul educatorului

A fi educator este, fără îndoială, meseria cea mai importantă și nobilă a omenirii, pentru că are acces direct la sufletul copiilor, iar de eforturile educatorilor depinde întreaga evoluție umană. Pentru această meserie nu

este suficient să studiezi trei ani la facultate, ci este nevoie de multă durere pentru întreaga viață. Ideea este susținută de filozoful și pedagogul francez de origine bulgară, Maestrul Omraam M. A. Vanhove, care spunea că, pentru a fi profesor „trebuie să posedezi un element pedagogic în untru, în inimă, în suflet, iar acest element este acela care vibrează, care emană, care îți influențează pe alții: chiar fără să deschideți gura, ceilalți simt nevoia să vă imite.” (A. Vanhove, 1990, p. 26)

În literatura de specialitate, sunt reliefate trei aspecte importante ce caracterizează un „profesor bun”, în viziunea elevilor:

- abilitatea de a stabili interrelații pozitive cu elevii (să demonstreze că îi „pasă” de aceștia);
- abilitatea de a exercita o autoritate și oferi structură și claritatea regulilor, fără a face acest lucru într-un mod rigid, amenințător sau ca urmare a utilizării pedepselor;
- abilitatea de a face învățarea distractivă prin utilizarea unor strategii pedagogice creative (Hoy și Winstein, în I. O. Pânișoară, 2010).

Profesorul de succes trebuie să monitorizeze permanent performanța elevilor și să aibă atitudini pozitive în ceea ce-i privește (Purkey & Strahan, 2002; Pânișoară, 2010).

2. Entuziasmul profesorului

Deși există nenumărate condiții interne și externe care influențează învățarea, există o CHEIE care poate deschide noi oportunități în învățare, și anume ENTUZIASMUL profesorului. Entuziasmul presupune avânt, ardoare, înflăcărare, elan, însuflețire, pasiune, iar verbul a (se) entuziasma se referă la capacitatea de a însufleți, a înflăcăra, a stimula prin propria energie și pe cea a celor din jur. Entuziasmul este molipsitor.

Legătura dintre entuziasmul profesorului și actul de învățare din partea elevului este evidentă. Entuziasmul profesorului este unul dintre mijloacele care poate conduce la îmbunătățirea performanțelor elevilor, având rol de catalizator în menținerea atenției elevilor, în trezirea interesului și în dezvoltarea unei atitudini pozitive în ceea ce privește învățarea. Profesorii entuziași sunt foarte expresivi și acest lucru se demonstrează prin felul în care se exprimă, prin gesturi, mișcări corporale și nivelul de energie la care funcționează. Toate acestea sunt ingrediente extrem de importante care contribuie la rândul lor la obținerea unor rezultate mai bune din partea elevilor. Pentru că entuziasmul profesorului este contagios, se poate întâmpla și

invers, în cazul lipsei de entuziasm. Manifestarea entuziasmului și a energiei pozitive pot face ziua mai frumoasă. Plutarh spunea: „Mintea nu este un vas care trebuie umplut, ci un foc care trebuie pornit.”

Avântul elevilor cu performanțe la învățtură determină reenergizarea entuziasmului profesorului într-un circuit benefic.

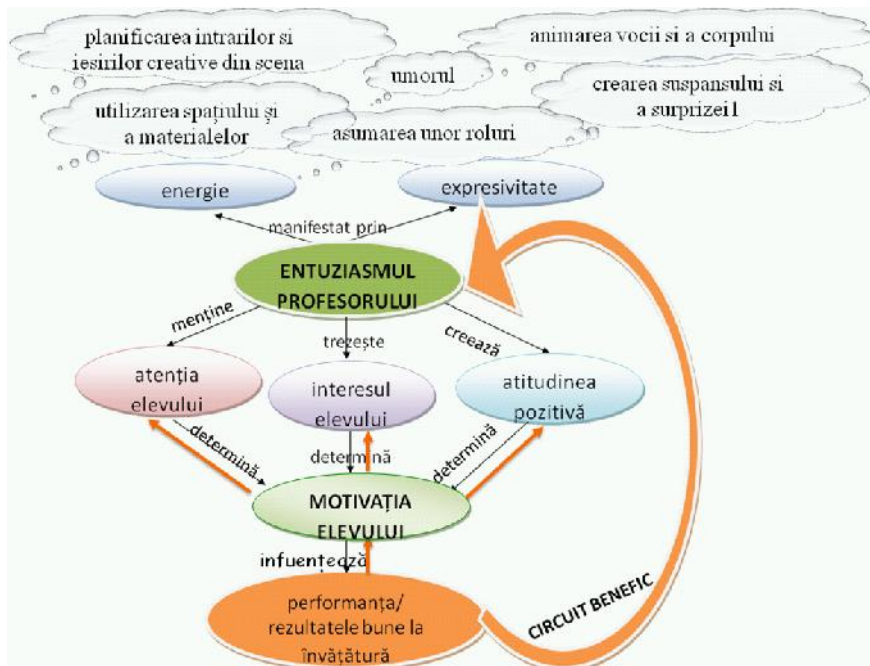

Fig. 1. Harta conceptuală : Entuziasmul profesorului

Entuziasmul trebuie corect dozat pentru a menține un mediu optim de învățare. Profesorul reflexiv este cea persoană atentă la propriile demersuri, realizând introspecții și manifestând continuu preocupări de adaptare și de perfecționare.

3. Importanța și puterea cuvintelor în educație

Important pentru cadrele didactice și pentru noi toți, de altfel, este și conștientizarea efectului și puterea cuvintelor în educație. Cercetări făcute la *Institutul pentru vârsta a treia* din America au relevat următoarele concluzii:

- Dacă, în prezența oamenilor în vârstă, se folosesc cu regularitate cuvinte cum ar fi „senil, rablagit, bâtrân, uituc, încet” și se fac glume pe seama diferitelor afecțiuni sau a pierderii memoriei, acestea vor avea efecte asupra stării fizice a persoanelor în cauză și asupra psihicului lor. Presiunea sângelui crește și pot apărea reacții nervoase la nivelul pielii.
- Dacă, din contră, i-am descrie ca fiind „valoroși, înțeleși, educați, cu experiență”, apreciindu-le activitățile cu cuvinte încurajatoare, efectul va fi unul de creștere și de susținere a unui confort psihic care poate influența în bine și starea de sănătate. (Urban, 2004, p. 42)

Dacă acest impact este demonstrat la nivelul vârstnicilor, de ce nu ar fi valabil și la nivelul celor aflați în formare, ba chiar și a vârstelor intermediare? O concluzie este sigură și anume: *sănătatea fizică și psihică poate fi afectată de modul în care ne alegem cuvintele și de felul în care le adresăm*. Există cuvinte care dor, care pot răni, care pot chiar distruge stima de sine și încrederea în oameni, dar și cuvinte care mângâie, care pot alina, pot stimula, regenera și poate chiar vindeca. Maica Tereza spunea: „Cuvintele afectuoase pot fi scurte și ușor de rostit, însă secourile lor sunt cu adevărat nesfârșite.”

Observați-vă starea, pulsul, mimica, gradul de relaxare sau de tensiune indus de cuvinte ca:

- RĂU, URÂT, PROST, NESUFERIT, GRAS, AGRESIV, IDIOT, TEMBEL, TICĂLOS, NERUȘINAT, UITUC, MINCINOS, IRONIC sau
- BUN, FRUMOS, MINUNAT, DE TEPT, IUBITOR, RECUNOSCĂTOR, CORECT, PRIETEN, ZĂMBET, ENTUZIASM, VESELIE, FERICIRE, BUCURIE, ÎNCREDERE, CURAJ, SPOR, SUCCES, BUNĂTATE, LAUDĂ, JOC, DISTRACTIV, RECOMPENSĂ și trageți propriile concluzii.

Sunt deja cunoscute astfel de studii efectuate asupra apei (Masaru Emoto, 2007). Inteligența apei răspunde prin formarea de cristale armonioase și foarte frumoase la cuvinte precum IUBIRE și RECUNOSCĂTOR sau la muzica clasică și prezintă formațiuni neregulate, diforme, la cuvinte și emisii negative. Cum am putea noi, care suntem 70% apă, să nu reacționăm la fel?

Au existat poate, în viața fiecăruia, momente în care cineva ne-a spus ceva care ne-a schimbat starea, chiar și viața. E celebru citatul din Mark Twain despre încercătura energetică a unor cuvinte, dacă acestea sunt sincere și adevărate: „Pot trăi două luni de pe urma unui compliment bine-venit.”

Unele cuvinte, care nu înseamnă mai nimic pentru cel care le rostește, pot avea o influență nebună asupra celuilalt. Un articol intitulat „Patru cuvinte care au schimbat o viață” al lui Bob Greene din Chicago începe cu relatarea

unei scene petrecute într-un spațiu public, unde o mamă se rătăcește la copilul său: „Ești atât de prost încât nu faci nimic cum trebuie!” (Urban, 2004, p. 36). Articolul se concentrează pe ecoul și pe durata impactului cuvintelor, continuând cu relatarea despre un tânăr timid, care nu fusese susținut în copilărie și care, la liceu, trăiește cel mai important lucru din viața sa: primește lucrarea corectată de profesor cu următoarea remarcă scrisă pe margine: „Asta da compunere bună!”. Era compunerea unui tânăr care iși plătise scrierea, dar îi lipsea încrederea că poate face un lucru bun. Remarca scurtă a profesoarei l-a determinat să continue, ceea ce a însemnat debutul unei cariere scriitoricești de mai târziu. Persoana în cauză este de părăsit viața sa ar fi avut un alt curs fără acele cuvinte scrise pe marginea foii. Articolul se încheie astfel: „Atât de puține cuvinte pot schimba totul.” (Urban, 2004)

„Cuvintele au puterea de a vindeca sau de a distruge. Însă atunci când cuvintele sunt deopotrivă adevărate și frumoase pot să ne schimbe viața.” (Urban, 2004)

Eficiența metodelor didactice în viziune postmodernă

„Secretul” și „magia” metodelor folosite de către profesor constau tocmai în modul în care sunt întrebuințate cuvintele. Dacă sunt alese cu grijă ele pot convinge și pot avea efectul dorit asupra celor cărora le sunt adresate. Cheia constă în conștientizarea impactului lor și în a le folosi în scopul dorit.

Eficiența *metodei didactice* este relevantă în măsura în care are calitatea *transformatoare*, fiind în eleasă drept modalitatea folosită de profesor pentru *a-i determina pe elevi să găsească ei înșiși calea de urmat în vederea construirii propriei cunoașterii*. Astfel, elevul devine conștient nu numai de conținutul unui domeniu, ci trăiește și *emoția* de a-l studia, motivându-și alegerile, realizând o învățare temeinică.

Metodologia didactică în viziune postmodernă pune accent pe crearea și susținerea plăcerii de a învăța, *descoperind și aplicând, prin antrenarea motivației intrinseci* (evitarea „învățării pentru notă”). Important este cum folosește elevul ceea ce a învățat, accentul punându-se pe *formativ*, pe dezvoltarea proceselor cognitive. Sunt promovate strategiile de interacțiune, învățarea prin cooperare.

Considerându-și rolul său de facilitator al cunoașterii, scopul profesorului postmodern este să-i învețe discipolii *cum să gândească*, nu ce să gândească. El trebuie să le „descătușeze gândurile”, să le trezească curiozitatea și „să le aprindă mințile” spunea Dave Pushkin.

Clasele de elevi, în viziune postmodernă, sunt privite ca adevărate *comunități de cercetare*, demonstrând importanța socialului pentru întreaga învățare. Scopul nu este neapărat cel de a-i antrena pe aceștia în formularea de răspunsuri la întrebările și problemele enunțate, ci mai mult de a-i ajuta să descopere *cale de a pune întrebări și de a critica problemele*. Preocuparea profesorului este nu doar de a-l face să înțeleagă știința, ci și de a simți *emoția de a o studia*; educația trebuie să fie cea care să determine indivizii să fie într-o continuă stare problematizantă, o stare în care permanent să-și pună întrebări și să caute răspunsuri. *Imaginația este mai importantă decât cunoștința*, spunea A. Einstein.

Lecția în școala postmodernă este un proces dinamic care se pliază după specificul nevoilor, preferințelor și rezistențelor elevilor. Se încurajează participarea elevilor la construirea ei, iar activitățile au locații variate: învățarea se realizează *nu numai în clasă, ci și în comunitate*. Predarea presupune asigurarea sinergiei între informațiile provenite pe căi *formale* cu cele din surse *nonformale* și *informale*, interconectarea experiențelor de învățare prin excursii, prezența unor invitați în clasă, vizite la muzee, vizionarea de filme, favorizând legăturile și abordările *transdisciplinare* și *pluridisciplinare*.

În *evaluare* trebuie să fie favorizate *procesele de negociere* care implică conlucrarea decizională dintre elev și profesorul evaluator. Se evaluează, în comun, munca realizată împreună și efectele reale ale formării, iar sancțiunile vin din înșelăciunea și finalitatea și calitatea muncii. Accentul pe analiză și ameliorare este mai puțin pe *sancțiune și control*, favorizând creșterea responsabilității personale.

4. Masterul interdisciplinar: Pedagogii alternative și arta teatrală în educație

Toate acestea se pot realiza dacă există *entuziasm, pricepere, dorință, poate și modele*. Mă refer la modelele deja consacrate în literatura de specialitate, vezi „Educația negativă” a lui J.-J. Rousseau, Maria Montessori ori educația pentru libertate a lui Rudolf Steiner. În acest sens am creat la Facultatea de Psihologie și Științele Educației – Universitatea din București, în colaborare cu UNATC – „I.L. Caragiale”, un program nou de studii masterale, unic în România, intitulat *Pedagogii alternative și arta teatrală în educație*. Este un program din care au de câștigat toți cei care își doresc să se autodescopere prin tehnici specifice teatrului și să capete experiență în vederea lucrului cu copiii (cadre didactice, părinți etc.).

Programul a apărut din dragoste pentru copii și din dorința de a le oferi, prin intermediul celor interesați de educație (formal, nonformal), oportunități de dezvoltare și de dezvoltare personală adaptate vârstei și nevoilor provocării. Acest master este interdisciplinar, cursurile (de pedagogie, psihologie și de teatru) fiind susținute de către profesori universitari de la Departamentul de Formare a Profesorilor din Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea din București, cadre didactice de la Facultatea de Teatru a Universității de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” – București, precum și colaboratori din alternative educaționale.

Obiectivele fundamentale ale acestui program de studii masterale sunt: pe de o parte, de a descoperi și de a exersa împreună cu actorii-profesori de la Facultatea de Teatru, secrete ale meseriei de actor (jocuri de improvizație, tehnici de comunicare eficientă, de retorică și de public-speaking, rolul teatrului în educație, practica spectacolului educativ), care pot fi folosite în cadrul activităților formale și nonformale; pe de altă parte, de a descoperi împreună cu specialiștii în științele educației și psihologie practicle de predare eficientă și de stimulare a învățării specifice diferitelor sisteme alternative de învățământ (Waldorf, Montessori, Step-by-Step, Freinet, Planul Jena), care și-au validat în timp eficiența și pot fi folosite pentru îmbunătățirea și îmbogățirea activității cu copiii.

De ce artă teatrală? De ce e nevoie de teatru în școli?

Conform Violei Spolin „tehnicele teatrului sunt de fapt tehnicile comunicării” (Spolin, 2014, p.14), iar maestrul Ion Cojar spunea: „Arta actorului e un mod de a gândi.” „Pedagogia, ca și arta, presupune vocație și reprezintă un demers creativ din partea profesorului, demers care trebuie să intre în sfera preocupărilor sale permanente. Așa cum artistul își continuă dezvoltarea profesională pe parcursul carierei, având o atitudine creativă și de cercetare care-i permite să descopere noi mijloace de expresie artistică, tot așa și profesorul va căuta să se dezvolte, considerând dezvoltarea profesiei sale un proces continuu, creativ și eficient pentru viitorul fiecărei generații de elevi” (Brânzia, 2013, p. 254). Jocurile teatrale dezvoltă spontaneitatea, ajută la autocunoaștere și la descoperirea celui alt (acceptare, comunicare, cooperare). Prin teatru, atât elevul, cât și profesorul au de câștigat în ceea ce privește comunicarea dintre ei, dezvoltarea unor relații bazate pe încredere care solicită deschidere din partea ambelor părți, cu accent pe dezvoltarea inteligențelor multiple, a gândirii critice, independente, a exersării unor calități ale atenției, voinei și caracterului, nu în ultimul rând, conduce la creșterea stimei de sine.

Elevul care are exercițiul libertății de a gândi el însuși cum să abordeze o situație cu care se confruntă, fără a se fi oferit „pe tavă” soluția, ci doar fiind dirijat în propriul demers de către profesor, are posibilități mult mai mari de a-și dezvolta gândirea proprie, personală, iar dacă profesorul oferă o soluție de posibilități de rezolvare a unei probleme, elevul poate veni cu „rezolvarea numărul 101”. Obișnuit să-și inițieze și să gestioneze singur procesul de învățare, elevul devine astfel propriul său student până în laboratorul personal de creație – bazat nu pe stări, abloane și indicații, ci pe procese mentale reale.

Educația prin teatru este în mare vogală la nivel mondial – spune Mihaela Beiu – datorită avantajelor pe care le aduce în dezvoltarea personală a individului, indiferent de vârstă, datorită impulsului major pe care-l dă stimulării și îmbunătățirii abilităților individului (Beiu, 2013, p. 207). Dintre acestea amintesc următoarele:

- dezvoltă aptitudinea de adaptare la orice situație, favorizând astfel managementul emoțiilor (atât în situații cotidiene, cât și în situații critice), oferind un context pentru exprimarea lor adecvată;
- oferă un cadru necesar exercitării nevoii de experimentare, autodescoperire, oferind ansa dezvoltării unor instrumente utile în contexte diferite de lucru și a unor abilități general valabile;
- dezvoltă capacitatea de relaționare și raportare corectă, optimizând comunicarea;
- dezvoltă capacitatea de a învăța din propria experiență și pe aceea de a reflecta asupra acesteia;
- dezvoltă capacitatea de autoevaluare (a propriilor puncte forte și a punctelor slabe);
- stimulează creativitatea și gândirea logică, critică, concretă, operațiile gândirii (analiza, sinteza, abstractizarea, generalizarea, concretizarea), promptitudinea și flexibilitatea gândirii, precizia în adoptarea deciziilor în situații critice concrete (în timp limitat), flexibilitatea schemelor operatorii ale gândirii concrete operaționale, capacitatea de anticipare;
- dezvoltă toate tipurile de inteligență: inteligența emoțională, inteligența verbal-lingvistică, inteligența logico-matematică, inteligența vizual-spațială, inteligența corporal-kinestezică, inteligența muzical-ritmică, inteligența interpersonală, inteligența intrapersonală, inteligența naturalistă;
- dezvoltă abilitățile motrice: mobilitatea fizică, precizia execuției unei mișcări, viteza de reacție, promptitudinea mișcărilor, formarea de deprinderi motorii, plasticitatea, învătarea, ajutând la îmbunătățirea caracteristicilor anatomo-fiziologice prin educarea zâmbetului, a înutei, a vorbirii corecte și plătute;

- determină complianța la reguli și toleranța la frustrare, dezvoltând abilități de concesie și de cooperare necesare lucrului în echipă;
- dezvoltă abilitatea de a sesiza varietatea tipurilor temperamentale și chiar capacitatea de asumare a unui alt tip temperamental.

În loc de concluzii...

- Educația făcută cu *iubire* este forma cea mai înaltă de formare.
- Nu uitați că importante în comunicare sunt *intensitatea, tonul vocii și intonația* cu care sunt rostite cuvintele.
- Sentimentele ce stau în spatele cuvintelor ajung în *profundimea* sufletului celuilalt și pot produce transformări.
- Efectul cuvintelor este mult prea mare pentru a mai putea fi neglijat.

Îndemn: menține deschisă poarta către casa sufletului și nu-i pierde niciodată cheia. *Bun voiaș, sentimentele pozitive și vorbele calde* sunt ca un balsam pentru *oricare suflet*.

și...

- pentru că vrei ce-i mai bun pentru copilul tău;
- pentru că vrei să fii un *profesor excelent* și să faci din fiecare lecție un spectacol, așa cum realizează *actorii* pe marile scene;
- pentru că vrei să trăiești într-o lume mai bună;
- pentru că ai credință că educația de calitate și arta sunt pilonii dezvoltării forțelor latente ale tinerei generații, de care depinde viitorul omenirii;
- pentru că educația colară, ca *terapie pentru minte, trup și suflet*, a devenit un deziderat tot mai căutat de părinți pentru copiii lor;
- pentru că educatorul de azi, al adulților de mâine, trebuie să fie înainte de toate un *doctor de suflete* care poate influența destinele copiilor;
- pentru că profesorii trebuie să-și ajute elevii să-și construiască identitățile, să fie încrezătorii și să-și găsească spunderea pentru propria lor dezvoltare;
- pentru că școala trebuie să se conducă după dictonul: „vino și-ți aratăm cât de minunate îți poți deveni”;
- pentru a experimenta alături de noi *o altă formă de formare*, te invităm să vii alături de noi, la Masterul interdisciplinar: *Pedagogii alternative și arta teatrală în educație (PED-ArtE)*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- A vanhov, O. M. *Une education qui commence avant la naissance*. Paris: Prosveta, Frejus Cedex, 1990.
- Brânzia, N. *Revista Concept*. București: UNATC PRESS, vol. 6/nr.1/ iunie 2013, pp. 253-260.
- Beiu, M. *Revista Concept*. București: UNATC PRESS, vol. 6/nr.1/ iunie 2013, pp. 193-208.

- Emoto, M. *Via a secret a apei*, Bra ov: Editura Adev r divin, 2007.
- Gaston, B. *Omul modern i educa ia sa*. Bucure ti: Editura Didactic i Pedagogic , 1973.
- Oprea, C. L. *Strategii didactice interactive*, ed. a IV-a. Bucure ti: Editura Didactic i Pedagogic , 2009.
- Pâni oar , I. O. *Comunicarea eficient* , ed. a III-a. Ia i: Editura Polirom, 2010.
- Pushkin, D. Cookbook Classrooms; Cognitive Capitulatio. În: Weaver, J.; Morris, M.; Appelbaum, P. *(Post)modern science (education): propositions and alternative paths*. New York: Peter Lang Publishing Inc., 2001.
- Spolin, V. *Improviza ie pentru teatru*. Bucure ti: UNATC PRESS, 2014.
- Urban, H. *Positive words, Powerful results. Simple ways to honor, affirm and celebrate life*. New York: Rockefeller Center, 2004.
- Programe de studiu master, disponibil la: <http://fpse.unibuc.ro/ro/despre-noi/programe-de-studiu/master> i <https://ro-ro.facebook.com/pages/Ped-arte-Master-interdisciplinar/560984923972844> , accesate la data 15 noiembrie 2014.
-